

Bijdrage

van de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, prof.dr. J.A. Bruijn
aan het symposium 'Wijs naar de wet'

datum 27 maart 2025

Dames en heren,

Allereerst veel dank aan Marjan Slob voor deze lezing vandaag én natuurlijk voor de afgelopen twee jaar als onze Denker des Vaderlands.

Volgende maand neemt uw opvolger het over, dus het is heel fijn dat wij vandaag nog van uw wijsheid mogen leren.

In een interview met dagblad Trouw zei u vorige week dat u zich als Denker des Vaderlands in de afgelopen twee jaar **politiek** gezien vooral heeft gericht op de waarde van pluralisme en meerstemmigheid, vanuit de overtuiging dat je nooit zeker kunt weten wat het goede is. Op een democratische gesteldheid dus.

Precies dat pluralisme en die meerstemmigheid zie ik tijdens de vergaderingen van de Eerste Kamer.

En dat is ook de waarde van de volksvertegenwoordiging: dat alle geluiden en meningen in meer en mindere mate – afhankelijk van de verkiezingsuitslag – worden gehoord.

Zeker in een meerpartijstelsel zoals het Nederlandse systeem is.

Waarbij de rol van de Eerste Kamer in ons tweekamerstelsel is om wetgeving te toetsen op rechtmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid.

Maar, zo zou Judith Shklar wellicht vragen, is dat niet een te abstracte weergave van de situatie?

Een ideale versie van de parlementaire democratie in Nederland en de rol van de Eerste Kamer in het bijzonder?

Werken die wel echt zo in de praktijk?

Dames en heren,

Ik ben gevraagd om vandaag aan u vragen voor te leggen, vanuit een politiek perspectief. Vragen die over uw ethisch handelen gaan.

Maar eigenlijk betekent dat ook dat ik – als vertegenwoordiger van de politiek in deze zaal – de hand in eigen boezem moet steken.

Want per slot van rekening is het beleid dat u als ambtenaren uitwerkt en uitvoert het resultaat van wetgeving die door een meerderheid van de volksvertegenwoordiging is goedgekeurd.

Ondanks pluralisme en meerstemmigheid en het toetsen van wetgeving op rechtmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid, heeft de toeslagenaffaire, waarover Marjan Slob zojuist al sprak, ook mede dankzij de Eerste Kamer kunnen ontstaan en bestaan.

In 2022 heeft de Eerste Kamer een zelfevaluatie gedaan naar de jaren waarin de wetgeving tot stand kwam die heeft geleid tot de toeslagenaffaire.

Uit die zelfevaluatie bleek dat de problemen, die uiteindelijk de toeslagenaffaire veroorzaakt hebben, destijds niet voldoende op de radar van de Eerste Kamer stonden.

De Kamerleden controleerden wel op de rechtmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van de behandelde wetsvoorstellen, maar ze hadden daarbij onvoldoende aandacht voor de punten die er, achteraf gezien, het meest toe deden.

Zorgen rondom het doenvermogen van ouders werden regelmatig niet opgepakt.

Ook de problemen bij de Belastingdienst werden niet diepgaander onderzocht.

Naarmate de tijd vorderde kreeg de Kamer meer aandacht voor het burgerperspectief.

De aandacht voor het doenvermogen van de ouders kwam in latere jaren meer in beeld.

datum 27 maart 2025

blad 2

In de afgelopen twee jaar heeft de Kamer opvolging gegeven aan de aanbevelingen van de werkgroep die de zelfevaluatie heeft gedaan.
Zo is bij de behandeling van wetsvoorstellen veel aandacht voor de uitvoerbaarheid en is het burgerperspectief vergroot.
Bijvoorbeeld door regelmatige gesprekken met de Nationale ombudsman en werkbezoeken aan uitvoeringsinstanties.
Bovendien wordt bij de beoordeling van wetten voortaan scherper gekeken naar doenvermogen.

Dames en heren,

De Eerste Kamer heeft dus sinds 2022 verbeteringen doorgevoerd in de manier waarop ze werkt.
Om zo de fouten die tot de toeslagenaffaire hebben geleid te kunnen voorkomen.

Toch is er een punt dat lastig blijft: hoe de werkwijze van de senaat ook wordt vastgelegd, de politieke praktijk is weerbarstig.

Wat namelijk ook bleek uit de evaluatie was dat er wel zorgen werden geuit, die met de kennis van nu, de vinger precies op de zere plek legden.
Vaak kregen wetsvoorstellen bij de eindafweging echter het voordeel van de twijfel en werden ze door een politieke meerderheid aanvaard.

Een met regelmaat gehoorde verzuchting in de senaat is die van een Kamerlid die de afweging moet maken tussen vóór een wet stemmen terwijl duidelijk is dat hij niet perfect is, maar wel goede elementen bevat.

De Eerste Kamer heeft namelijk niet de bevoegdheid om met een amendement nog iets aan de wet veranderen.
De leden kunnen alleen maar 'ja' of 'nee' zeggen tegen een wet.

Dat is het dilemma waar Eerste Kamerleden met enige regelmaat voor staan.
Stem je tegen, omdat er slechte elementen in zitten, bijvoorbeeld dat de wet moeilijk te handhaven is of lastig uitvoerbaar.
Maar als je tegen stemt, komt de wet er niet terwijl er ook goede elementen in zitten.

Wat weegt dan zwaarder?

Deze vraag, maar ook de vraag van Marjan Slob over het verder van elkaar afraken van rechtmatigheid en rechtvaardigheid en het goede doen, houden ons allen – politici en ambtenaren – bezig.

Ruimte maken om op deze vragen te reflecteren is niet altijd even makkelijk.
Ik ben dan ook benieuwd hoe u dat doet.
De verleiding om steeds maar door te gaan, is namelijk groot.
Ook in de chambre de réflexion, de Kamer van reflectie, zoals de Eerste Kamer ook wel wordt genoemd.

Ik leer graag van u.

Dank u wel.